

0111 განათლების მეცნიერება EDUCATION SCIENCE

ემოციური ინტელექტი - როგორც დაწყებითი კლასების მოსწავლეების
წარმატებული სოციალიზაციის საშუალება

სოფო ფანჩულიძე
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
E-mail: sopia.panchulidze@rambler.ru

რეზიუმე

სტატიაში გამოკვლეულია ემოციური ინტელექტის განვითარების საჭიროება და მისი პოტენციალი. ნაჩვენებია ემოციებსა და ინტელექტს შორის კავშირები. ემოციური ინტელექტი დაწყებითი კლასების მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს, ამოიცნონ საკუთარი და გაიგონ სხვების ემოციები, რაც უზრუნველყოფს მათ ეფექტურ კომუნიკაციას. განხილულია ემოციური ინტელექტის განვითარების ინსტრუმენტის - „განწყობის კვადრანტი“-ს შედგენის პირობები და მისი გამოყენება დაწყებითი კლასების საგანმანათლებლო სივრცეში.

საკვანძო სიტყვები: ემოცია, ემოციური ინტელექტი, დაწყებითი კლასები, პიროვნული განვითარება, სოციალური უნარები.

შესავალი

თანამედროვე ადამიანისთვის სულ უფრო და უფრო თვალსაჩინო ხდება, რომ ჩვენ სოციალური ცვლილებების დროში ვცხოვრობთ: იცვლება ღირებულებები, სხვადასხვა თაობას შორის ურთიერთობების ბუნება და ასევე, იზრდება და განვითარების შედარებით მაღალ საფეხურზე ადის ცხოვრების პირობები, რაც, თავის მხრივ, მოითხოვს ცვლილებებს განათლებაში, რომელიც ცხადია, უნდა დაიწყოს დაწყებითი კლასებიდან. მშობლები და მასწავლებლები ხაზს უსვამენ ბავშვების აღზრდაში წარმატების მნიშვნელობას, რაც განისაზღვრება პროაქტიულობით, სტრესისადმი მდგრადობით, პრობლემების გადაჭრის უნარით, სწავლისა და ახალი ნივთების ათვისებისადმი გახსნილობით.

დაწყებითი განათლების წინაშე მდგარ ამოცანებს შორის ერთ-ერთი პრიორიტეტულია ბავშვების ფსიქიკური ჯანმრთელობის, მათი სოციალური და ემოციური კეთილდღეობის გაძლიერება, უფროსებთან და თანატოლებთან პოზიტიური ურთიერთქმედების უნარების განვითარება და საკუთარი თავის გაგების, თვითორგანიზებისა და თვითრეგულირების უნარი. ყოველივე ეს უშუალო და მჭიდრო კავშირშია სოციალური და ემოციური ინტელექტის განვითარებასთან.

ფსიქოლოგები და პედაგოგები ხაზს უსვამენ ინდივიდების სოციალიზაციას სოციალური უნარების განვითარების, პროდუქტიული ურთიერთქმედების უნარის, სოციალური ნორმებისა და წესების შესაბამისად საკუთარი ქცევის სტრუქტურირების უნარს, საკუთარი და სხვების საჭიროებების გაგების გზით. ზოგიერთ პროფესიაში ემოციური ინტელექტი იქცა ძირითად კომპეტენციად და ითვლება რბილ უნარად.

ბოლო დროს ტერმინი „ემოციური ინტელექტი“ სულ უფრო პოპულარული ხდება, რაც ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ცხოვრების ხარისხი და წარმატება დიდწილად დამოკიდებულია საკუთარი და სხვების ემოციების გაგების უნარზე, ასევე ემოციების მართვის უნარზე. ვხედავთ, რომ დაწყებითი განათლება მოიცავს „ემოციურ ინტელექტს“, როგორც ერთ-ერთ დაგეგმილ შედეგს. ემოციური ინტელექტი მრავალმხრივი თემაა, რომელიც მოითხოვს როგორც მისი განვითარებისთვის აუცილებელი პირობების, ასევე საგანმანათლებლო პროცესში გამოყენებული პედაგოგიური ტექნიკის გათვალისწინებას.

ძირითადი ნაწილი

ადრეული ცნობები ემოციური ინტელექტის შესახებ ჩარლზ დარვინის შრომებში ჩნდება, როდესაც დარვინი საუბრობს იმ უმნიშვნელოვანეს როლზე, რომელსაც ემოციები ასრულებენ გადარჩენასა და ადაპტაციაში. 1920 წელს ედუარდ თორენდაიკი იყენებს ტერმინს სოციალური ინტელექტი, რომ აღწეროს სოციალური ურთიერთობების, სხვა ადამიანთა მართვის და გაგების უნარები.

პედაგოგიურ ლიტერატურის სხვადასხვა წყაროში „ემოციური ინტელექტი“ ითარგმნება, როგორც „ემოციური აზროვნება“ ან „ემოციური ცნობიერება“. პიტერ სალოვეიმ და ჯეკ მაიერმა „ემოციური ინტელექტის“ კონცეფცია 1990 წელს შემოიღეს და მას სოციალური ინტელექტის სახეობად მიიჩნევდნენ.

ემოციური ინტელექტი განისაზღვრება, როგორც ადამიანის უნარი, ამოიცნოს საკუთარი და მასთან კომუნიკაციაში მყოფი პარტნიორების ემოციები, რათა გამოიყენოს ამ ემოციებში შემავალი ინფორმაცია კონკრეტული მიზნების მისაღწევად.

დღესდღეობით, განსხვავებულ ემოციური ინტელექტის შესახებ სამ ძირითადი მიდგომას, რომელიც კონსტრუქტის ერთმანეთისგან განსხვავებულ კონცეპტუალიზაციას გვთავაზობს:

1. ემოციური ინტელექტი როგორც უნარი (Mayer, J. D. & Salovey, P.), რომლის თანახმად ემოციურ ინტელექტი განიხილება, როგორც სტანდარტულ ინტელექტი და ინტელექტის ისეთივე სახეა, როგორც ანალიტიკური ინტელექტი (IQ). ემოციური ინტელექტი არის „საკუთარ და სხვა ადამიანთა ემოციებზე დაკვირვების, ემოციების შემჩნევის, სხვადასხვა ემოციის ერთმანეთისგან გარჩევის, აზროვნებისა და ქცევის მართვის მიზნით ამ ინფორმაციის გამოყენების უნარი“.

2. ემოციური ინტელექტი როგორც პიროვნული ნიშანი.

(ა) ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის მოდელი (Petrides, K. V., & Furnham, A.)-მოდელის თანახმად, ემოციური ინტელექტი არის „ემოციებთან დაკავშირებული თვითპერცეციების ერთობლიობა, რომელიც პიროვნული იერარქიის ქვედა დონეზე მდებარეობს“. კონსტრუქტის ალტერნატიულ სახელწოდებად ავტორები გვთავაზობენ ტერმინს: „ემოციური თვითეფექტურობა როგორც პიროვნული ნიშანი“.

(ბ) ბარონის (Bar-On) სოციალურ-ემოციური ინტელექტის მოდელი-ემოციური ინტელექტი ერთმანეთთან დაკავშირებული ემოციური და სოციალური კომპეტენციების, უნარების და ჩვევების ნაკრებია, რომელიც განსაზღვრავს რამდენად კარგად წარმოაჩენს ინდივიდი თავს, რამდენად იცის საკუთარი ძლიერი და სუსტი მხარეები, როგორ ამყარებს სოციალურ ურთიერთობებს და როგორ უმკლავდება ყოველდღიურ მოთხოვნებს, გამოწვევებსა და დატვირთვებს. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი თავისუფლად იყენებს ტერმინებს: უნარები და ინტელექტი, ცხადია, რომ მოდელი გულისხმობს დისპოზიციებისა და უნარების თვითაღქმას, რომელიც ემოციური ინტელექტის, როგორც პიროვნული ნიშნის ასპექტებს წარმოადგენს.

3. ემოციური ინტელექტი როგორც დასწავლილი და შექმნილი კომპეტენცია (Goleman, D).

ამ მოდელის ფარგლებში ემოციური ინტელექტი არ განიხილება, როგორც თანდაყოლილი ნიჭი და უნარი, არამედ როგორც დასწავლილი და შექმნილი კომპეტენციების ნაკრები, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე უნდა გამოიმუშაოს და განავითაროს ინდივიდმა, რათა პროფესიულ თუ აკადემიურ სფეროში წარმატებას მიაღწიოს.

განსხვავებული მოდელების არსებობის ფონზე, ემოციური ინტელექტის ცნება სხვადასხვა მიზნისთვის იქნა გამოყენებული: კადრების შერჩევა, პიროვნების დიაგნოსტიკა და შეფასება და ა.შ. თუმცა, კვლევათა უმრავლესობა ორიენტირებულია ემოციურ ინტელექტზე, როგორც ფაქტორზე, რომელიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პროფესიულ თუ აკადემიურ საქმიანობასა და სოციალურ ურთიერთობებში მიღწეულ წარმატებაში.

- ამრიგად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ემოციური ინტელექტი არის უნარი, შეიმეცნოს როგორც საკუთარი თავი, ასევე სხვების ემოციები გაცნობიერებისა და მათი საჭიროებების გაგების გზით, მართოს საკუთარი ქცევა და ეფექტურად ააწყოს ურთიერთობები სხვებთან, ემოციური მდგომარეობების ცოდნის გათვალისწინებით. ემოციური ინტელექტის თეორია (ჯ. მაიერი, პ. სალოვეი, დ. კარუხო) ეფუძნება ემოციებისა და ინტელექტის ერთიანობას. ამ თეორიის თანახმად, ემოციური ინტელექტის შემადგენელია ოთხი კომპონენტი:
- **თვითცნობიერება** – უნარი, გააცნობიერო საკუთარი ემოციები და ხვდებოდე რომელ მათგანს განიცდი მოცემულ მომენტში. ხვდებოდე საკუთარ რეაქციებს კონკრეტულ მოვლენებთან, გამოწვევებთან ან ადამიანებთან მიმართებაში. თვითცნობიერების ზრდასთან ერთად ადამიანთა კმაყოფილების შეგრძნება, ანუ უნარი მიაღწიონ საკუთარ მიზნებს, იზრდება. თვითცნობიერება მნიშვნელოვანია, რამდენადაც 83% ადამიანებისა, რომელთან მაღალი თვითცნობიერების უნარი აქვთ საქმის საუკეთესოდ შემსრულებლები არიან.
- **საკუთარი თავის მართვა** – უნარი გამოიყენო შენი ცნობიერება საკუთარი ემოციების სამართავად, იყო მოქნილი და პოზიტიურად მართო საკუთარი ქმედება. შეგედლოს მომენტალური იმპულსების შეკავება და მათი გვერდით გადადება უფრო დიდი მიზნების მისაღწევად.

- **სოციალური ცნობიერება** – უნარი გააცნიერო სხვა ადამიანის ემოციები და ამოიცნო რა განწყობაზე იმყოფებიან ისინი მოცემულ მომენტში. აღნიშნული უნარის მთავარი ელემენტებია მოსმენა და დაკვირვება. მონოლოგის ნაცვლად მოსმენა და დაკვირვება, გვეხმარება დავინახოთ ჭეშმარიტი მდგომარეობა, რაშიც ჩვენი გარშემომყოფები არიან.
- **ურთიერთობების მართვა** - უნარი, შეგედლოს შენი სოციალური ცნობიერების გამოყენება ადამიანებთან ურთიერთობების წარმატებით წარმართვისა და პრობლემების ეფექტურად გადაჭრისათვის. ურთიერთობების მართვა ასევე მნიშვნელოვანი უნარია კონფლიქტთა გადაწყვეტისა და საკუთარ პოზიციაში სხვების დარწმუნებისათვის.

დაწყებითი სკოლის ასაკი მგრძნობიარე პერიოდია, ემოციური და სოციალური განვითარების მნიშვნელოვანი ეტაპია, რადგან ის აძლიერებს ემოციური მდგომარეობების იდენტიფიცირების, რეფლექსიის, კონტროლის, თანაგრძნობის გამოვლენისა და მიზნების მიღწევის გზების არჩევის უნარს. მასწავლებლებს შეუძლიათ შექმნას პირობები მოსწავლეთა სოციალური და ემოციური განვითარებისთვის, რაც ნიშნავს, რომ მასწავლებლებს უნდა გააჩნდეთ ღრმა პედაგოგიური, ფსიქოლოგიური და მეთოდური ცოდნა, ფლობდნენ მიდგომებს, რომლებიც ხელს უწყობენ მოსწავლეებში ემოციური ინტელექტის განვითარებას.

ჩვენი მოსაზრებით მასწავლებლებმა უნდა შეიმუშაონ, ან უკიდურეს შემთხვევაში ფსიქოლოგების, პედაგოგის დარგის სპეციალისტების და მეთოდისტების მიერ მასწავლებელთათვის უნდა შემუშავდეს მოსწავლეთა პიროვნული პოტენციალის განვითარების პროგრამა, რომელიც მჭიდრო კავშირში იქნება დაწყებითი კლასის მოსწავლეების სოციალურ-ემოციური განვითარებასთან.

ასეთნაირად შედგენილი კურსის პროგრამა დაწყებითი კლასის მასწავლებლებს საშუალებას მიცემს გადაჭრან მთელი რიგი პრობლემები, კერძოდ: დაწყებითი კლასების მოსწავლეებს გააცნოს ემოციების მრავალფეროვნება; განუვითაროს ემოციების გამოხატვის და ამოცნობის უნარები, რითაც გაფართოვდება დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ემოციური გამოცდილება, განუვითარდებათ სხვა ადამიანების გაგების უნარი და მათთვის ემოციური მხარდაჭერის უზრუნველყოფა, განუვითარდებათ კომუნიკაციის უნარები, რაც ხელს შეუწყობს წარმატებულ სოციალიზაციას.

სოციალურ-ემოციური განვითარების პროგრამის შექმნისას მასში ასახული უნდა იქნეს დაწყებითი კლასების მოსწავლეების ასაკობრივი მახასიათებლები, რომლებიც მნიშვნელოვანია მათი ემოციური ინტელექტის განვითარებისთვის. ასევე, დაწყებითი კლასების მასწავლებლის სახელმძღვანელო გაკვეთილების გეგმებით და რეკომენდაციებით მოსწავლეთა აქტივობების ორგანიზებისთვის. ის უნდა შეიცავდეს მოსწავლის სამუშაო წიგნს, ონლაინ სათამაშო ნაკრებს და ამ თემაზე საკითხავ მხატვრულ ლიტერატურას.

კურსის ავტორების მიერ უნდა შემუშავდეს გაკვეთილის გეგმები, სადაც მოსწავლეებს ექნებათ შესაძლებლობა გააანალიზონ ადამიანების ქცევითი მოტივები, განიხილონ პრობლემური და კონფლიქტური სიტუაციები და შეასრულონ სავარჯიშოები, რომლებიც დაწყებითი კლასების მოსწავლეებს დაეხმარება გაიგონ, თუ რა ემოციას განიცდის ისინი ან მოცემულ სიტუაციაში მყოფი პირივნებები კონკრეტული ქცევის დროს, ასევე შეეცდებიან გაიგონ ემოციათა სპეციფიკა.

დადებითი ცვლილებები მხოლოდ საგანმანათლებლო პროცესში მასწავლებლების, მოსწავლეების და მშობლების ერთობლივი ძალისხმევით არის შესაძლებელი, ამიტომ მშობლები აქტიურად უნდა იყვნენ ჩართულნი ბავშვების ემოციური ინტელექტის განვითარებაში. სოციალური და ემოციური განვითარების კურსი უნდა მოიცავდეს მასალებს მშობლებისთვის ოჯახური ცხოვრების ემოციებზე, მათთვის უნდა შემუშავდეს მასალები შვილების ემოციების ქცევების დასადგენად, მათ ასახსნელად, როგორ შეძლონ ქცევების კორექტირება და სხვ.

დაწყებითი კლასის მოსწავლეებში ემოციური ინტელექტის განვითარების კიდევ ერთი გზაა ფილმის ან მულტფილმის პერსონაჟების ქცევის ერთად ყურება და ანალიზი. მნიშვნელოვანია, ბავშვს ვკითხოთ, რა ემოციებს განიცდიან, მათი აზრით მულტფილმის პერსონაჟი/პერსონაჟები და როგორ მოქმედებს ეს ემოციები მათ ქცევასა და ქმედებებზე. ამიტომ, ღირებულადაა პოპულარულია ერთად ყურება არა მარტო დაწყებითი კლასების მოსწავლეებში, არამედ მასწავლებლებსა და მშობლებშიც. ასეთი ერთად საყურებელი მულტფილმების კრებული უნდა მოიცავდეს სადისკუსიო კითხვებს, სპეციალურ სათამაშო სავარჯიშოებს და რჩევებს მასწავლებლების, მშობლებისა და უფროსებისთვის დაწყებითი კლასების ბავშვებში სოციალურ-ემოციური უნარების განვითარების შესახებ.

ემოციების ამოცნობა ზრდის დაწყებითი კლასების მოსწავლეების სწორად აღზრდის და მათი მართვის ალბათობას. ემოციების გაგების გარდა, ბავშვები სწავლობენ სახის გამომეტყველების ამოცნობას, რაც არავერბალური კომუნიკაციის მნიშვნელოვანი ნაწილია.

პრაქტიკით დადასტურებულია, რომ დაწყებითი კლასების ემოციური მდგომარეობის შესაფასებლად საინტერესო ინსტრუმენტია „განწყობის კვადრატი“, რომლის გამოყენებასაც მოსწავლეებს მასწავლებელი ასწავლის გაკვეთილზე.

განწყობის კვადრატი ემოციური მდგომარეობების სწრაფად შეფასების ინსტრუმენტია. ემოციები ფასდება ორი კრიტერიუმის მიხედვით:

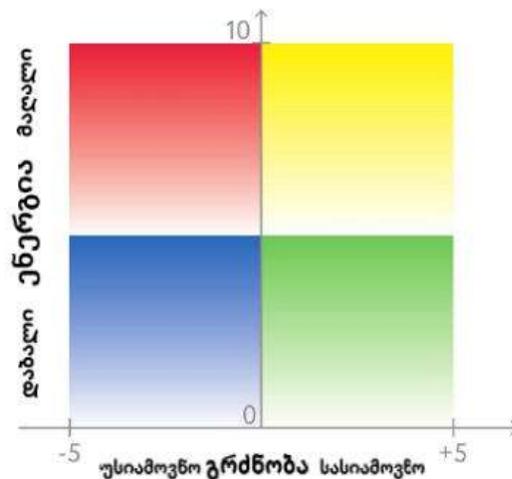
1. გრძნობა: სასიამოვნო ან უსიამოვნო;
2. ენერჯია: მაღალი ან დაბალი.

ამ ორი კრიტერიუმის გაერთიანებით იქმნება კვადრატის ოთხი ნაწილი:

1. მაღალი ენერჯია და სასიამოვნო ემოციები: ყვითელი კვადრატი;
2. მაღალი ენერჯია და უსიამოვნო ემოციები: წითელი კვადრატი;
3. დაბალი ენერჯია და უსიამოვნო ემოციები: ლურჯი კვადრატი;
4. დაბალი ენერჯია და სასიამოვნო ემოციები: მწვანე კვადრატი.

იმისათვის, რომ დაწყებითი კლასების მოსწავლეების მიერ სასწავლო პროცესში აქტიურად იქნეს გამოყენებული „განწყობის კვადრატი“ (სურ. 1.), მასწავლებელმა მოსწავლეებს უნდა გააცნოს მისი შედგენის მეთოდოლოგია. იმ შემთხვევაში, როცა დაწყებითი კლასების მოსწავლეები გაცნობილი არ არიან უარყოფით რიცხვებს, მასწავლებელი უნდა შემოიფარგლოს კვადრატით და არ გამოიყენოს დეკარტის მართკუთხა სისტემა. ამ შემთხვევაში შესაძლებელია განისაზღვროს კვადრატი, რომელშიც მოხვდება მოსწავლე, რომელიც ისარგებლებს ენერჯიის შეფასებისას მხოლოდ დაბალი და მაღალი დონით, ასევე გრძნობების შეფასება მოახდინოს მხოლოდ სისტემით სასიამოვნო და უსიამოვნო.

თუ მოსწავლეები გაცნობილი არიან უარყოფით რიცხვებს, მაშინ მათ შეუძლიათ რაოდენობრივად გამოსახონ თავიანთი გრძნობებიც და ენერჯიც, რაც საშუალებას იძლევა განისაზღვროს არა მარტო მოსწავლის მდგომარეობა თუ რომელ კვადრატშია ის, არამედ მოხდეს მისი კვადრატში ზუსტი მდებარეობის განსაზღვრა.

სურ. 1. „განწყობის კვადრატი“.

- განსაზღვრე შენი აქტიური ემოციური მდგომარეობა: რამდენად სასიამოვნოა ეს განცდა შენთვის და რა ენერჯიაა საჭირო მოქმედებისთვის.
- შეუსაბამე ემოცია იმ მოქმედებას რომელიც შენ უნდა განახორციელო: დაგეხმარება, ან პირიქით, ხელს შეგიშლის.
- თუ ეს ის არის რაც გვჭირდება, მაშინ იმოქმედე!
- თუ არა - მაშინ მოიფიქრე ემოციის მართვის რა ხერხი შერხი შეგიძლია გამოიყენო დასმული ამოცანის გადასაწყვეტად.

დასკვნა

ამრიგად, ემოციური ინტელექტი მნიშვნელოვანია ბავშვობიდანვე ყოვლისმომცველი და სისტემატური განვითარებისთვის, რაც მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს ემოციური კომპონენტების მეშვეობით გაიგონ გარემომცველი რეალობა და მათი შინაგანი სამყარო.

ასევე მნიშვნელოვანია, ემოციური ინტელექტის განვითარება ბავშვობიდანვე სისტემატურად, რაც მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს ემოციური კომპონენტების მეშვეობით გაიგონ გარემომცველი რეალობა და მათი შინაგანი სამყარო.

ლიტერატურა

1. ბარბაქაძე ც.-ემოციური ინტელექტი. სავარჯიშოები. ინტერნეტგაზეთი. 2024 წლის 31 მაისი.
2. www.mastsavlebeli.ge
3. ემოციური ინტელექტი. კრებული გამომცემლობა ბიზნესლიტერატურა. ჰარვარდ ბიზნეს რევიუს 10 საუკეთესო საკითხავი. www.lit.ge ელექტრონული წიგნები.
4. მარწყვიშვილი ხ., მესტვირიშვილი მ.- ემოციური ინტელექტი-უნარი, პიროვნული ნიშანი და კომპეტენცია-რას გვთავაზობენ მეცნიერები. საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე. 2010 წელი. გვ. 157-165.
5. Катеева М.И., Рычка Н.Е. Концепция учебно-методического комплекта «Социально-эмоциональное развитие детей младшего школьного возраста». М.: Просвещение, 2021. 40 с.
6. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R., & Sitarenios G. Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. Emotion, 2001.

Emotional Intelligence as a Means of Successful Socialization of Elementary School Students**Sopho Panchulidze****Abstract**

The article examines the need for the development of emotional intelligence and its potential. The connections between emotions and intelligence are shown. Emotional intelligence allows elementary school students to recognize their own and understand the emotions of others, which ensures their effective communication. The conditions for compiling the emotional intelligence development tool "Mood Square" and its use in the educational space of elementary school students are discussed.

Keywords: emotion, emotional intelligence, elementary school, personal development, social skills.